

समान नागरी संहिता

- राष्ट्रीय एकात्मता आणि लैंगिक न्याय, समानता आणि महिलांच्या प्रतिष्ठेला चालना देण्यासाठी UCC तयार करण्यासाठी 2019 मध्ये पहिली याचिका दाखल झाल्यापासून भारतातील समान नागरी संहिता हा अलीकडे मोठ्या प्रमाणावर चर्चेचा विषय आहे.
- कायदा व न्याय मंत्रालयाने 2019 मध्ये दाखल केलेल्या जनहित याचिकेला उत्तर देताना म्हटले आहे की, समान नागरी संहिता (यूसीसी), संविधान (कलम 44) अंतर्गत निर्देश तत्वाची अंमलबजावणी करणे हा सार्वजनिक धोरणाचा विषय आहे आणि या संदर्भात कोणतेही निर्देश न्यायालय जारी करू शकत नाही.
- केंद्राने यूसीसीशी संबंधित विविध मुद्द्यांची तपासणी करून त्याबाबत शिफारशी करण्याची विनंती भारतीय कायदा आयोगाला (21 वी) केली आहे.

About UCC

- यूसीसी हा असा कायदा आहे जो संपूर्ण देशासाठी एक कायदा प्रदान करेल, जो सर्व धार्मिक समुदायांना त्यांच्या वैयक्तिक बाबींमध्ये लागू होईल जसे की, विवाह, घटस्फोट, वारसा, दत्तक घेणे इ.
- राज्यघटनेच्या कलम 84 मध्ये असे नमूद करण्यात आले आहे की, संपूर्ण भारतातील प्रदेशातील नागरिकांसाठी यूसीसी सुरक्षित करण्याचा राज्य प्रयत्न करेल.
- कलम 84 हे राज्य धोरणाच्या (डीपीएसपी) निर्देशक तत्वांपैकी एक आहे.
- कलम 37 मध्ये परिभाषित केल्याप्रमाणे, डी.पी.एस.पी. न्यायप्रविष्ट (कोणत्याही न्यायालयाद्वारे अंमलात आणण्यायोग्य नाही) नाहीत, परंतु त्यामध्ये नमूद केलेली तत्वे प्रशासनात मूलभूत आहेत.

भारतातील UCC ची स्थिती:

- भारतीय करार कायदा 1872, नागरी प्रक्रिया संहिता, मालमत्ता हस्तांतरण कायदा 1882, भागीदारी कायदा 1932, पुरावा कायदा, 1872 इत्यादी बहुतेक नागरी बाबींमध्ये भारतीय कायदे समान संहितेचे पालन करतात.
- तथापि, राज्यांनी शेकडो दुरुस्त्या केल्या आहेत आणि म्हणूनच, काही बाबींमध्ये, या धर्मनिरपेक्ष नागरी कायदांमध्ये देखील विविधता आहे.
- अलिकडेच, अनेक राज्यांनी समान मोटार वाहन कायदा, 2019 द्वारे शासित करण्यास नकार दिला.

पार्श्वभूमी

- यूसीसीचा उगम वसाहतवादी भारतात आहे जेव्हा ब्रिटिश सरकारने 1835 मध्ये आपला अहवाल सादर केला होता, ज्यात गुन्हे, पुरावे आणि करारांशी संबंधित भारतीय कायदांच्या संहिताकरणात एकरूपता असणे आवश्यक आहे, विशेषतः हिंदू आणि मुस्लिमांचे वैयक्तिक कायदे अशा संहितीकरणाच्या बाहेर ठेवण्याची शिफारस केली होती.
- ब्रिटीश राजवटीच्या शेवटच्या काळात वैयक्तिक समस्यांशी संबंधित कायदे वाढल्याने 1941 मध्ये हिंदू कायदांचे संहिता बनवण्यासाठी सरकारला बी एन राऊ समिती स्थापन करण्यास भाग पाडले.
- या शिफारशीच्या आधारे, हिंदू, बौद्ध, जैन आणि शीख यांच्यातील इंटस्टेट किंवा अनिच्छित उत्तराधिकाराशी संबंधित कायदात सुधारणा करण्यासाठी आणि संहिताबद्ध करण्यासाठी 1956 मध्ये हिंदू उत्तराधिकार कायदा म्हणून एक विधेयक स्वीकारण्यात आले.
- तथापि, मुस्लिम, ख्रिश्चन आणि पारशींसाठी स्वतंत्र वैयक्तिक कायदे होते.
- एकसमानता आणण्यासाठी, न्यायालयाने अनेकदा त्यांच्या निकालांमध्ये म्हटले आहे की सरकारने यूसीसीकडे वाटचाल केली पाहिजे.
- शाहबानो खटल्याचा (1985) निकाल सर्वज्ञात आहे.
- दुसरे प्रकरण सरला मुद्दल प्रकरण (1995) होते, ज्यामध्ये विवाहाच्या मुद्द्यांवर अस्तित्वात असलेल्या वैयक्तिक कायदांमधील द्विपत्नीत्व आणि संघर्षाचा मुद्दा होता.

- तिहेरी तलाक आणि बहुपत्नीत्व यांसारख्या प्रथांमुळे स्त्रीच्या सन्मानाचे जीवन जगण्याच्या अधिकारावर विपरीत परिणाम होतो, असा युक्तिवाद करून केंद्राने प्रश्न उपस्थित केला आहे की धार्मिक प्रथांना दिलेले घटनात्मक संरक्षण मुलभूत अधिकारांचे पालन न करणाऱ्यांनाही दिले पाहिजे का?

वैयक्तिक कायद्यांवर समान नागरी संहितेचे परिणाम

समाजातील असुरक्षित वर्गाचे संरक्षण:

- UCC चे उद्दिष्ट आंबेडकरांनी कल्पिल्याप्रमाणे महिला आणि धार्मिक अल्पसंख्याकांसह असुरक्षित घटकांना संरक्षण प्रदान करणे, तसेच ऐक्याद्वारे राष्ट्रीय उत्साह वाढवणे हे आहे.

कायद्यांचे सरलीकरण:

- संहिता विवाह समारंभ, वारसा, वारसा, दत्तक यांसंबंधीचे जटिल कायदे सुलभ करेल आणि ते सर्वांसाठी एक बनवेल. समान नागरी कायदा नंतर सर्व नागरिकांना त्यांच्या धर्माचा विचार न करता लागू होईल.

धर्मनिरपेक्षतेच्या आदर्शाचे पालन करणे:

- धर्मनिरपेक्षता हे प्रस्तावनेमध्ये अंतर्भूत केलेले उद्दिष्ट आहे, धर्मनिरपेक्ष प्रजासत्ताकाला धार्मिक प्रथांवर आधारित विभेदित नियमांऐवजी सर्व नागरिकांसाठी समान कायद्याची आवश्यकता आहे.

आव्हाने (Challenges)

केंद्रीय कौटुंबिक कायद्यातील अपवाद:

- स्वातंत्र्यानंतर संसदेने लागू केलेल्या सर्व केंद्रीय कौटुंबिक कायद्यातील प्राथमिक कलमे घोषित करतात की ते "जम्मू आणि काश्मीर राज्य वगळता संपूर्ण भारताला लागू होतील."
- या सर्व अधिनियमांमध्ये १९६८ साली दुसरा अपवाद जोडण्यात आला आणि असे सांगण्यात आले, की "पाँडिचेरी या केंद्रशासित प्रदेशातील रेनॉनकॅन्ट्सला (Renoncants) यात काहीही लागू होणार नाही."
- तिसरा अपवाद वगळता, यापैकी कोणताही कायदा गोवा, दमण आणि दीवमध्ये लागू होत नाही.
- नागालँड आणि मिझोराम या ईशान्येकडील राज्यांशी संबंधित चौथा अपवाद राज्यघटनेच्या कलम ३७१ अ आणि ३७१ जी मधून आला आहे, ज्यात असा हुकूम देण्यात आला आहे की कोणताही संसदीय कायदा आपल्या प्रशासनासाठी पारंपारिक कायदा आणि धर्म-आधारित प्रणालीची जागा घेणार नाही.

जातीय राजकारण:

- जातीय राजकारणाच्या संदर्भात समान नागरी संहितेची मागणी करण्यात आली आहे.
- समाजाचा एक मोठा वर्ग याकडे सामाजिक सुधारणांच्या नावाखाली बहुसंख्यवाद म्हणून पाहतो.

घटनात्मक अडथळा:

- भारतीय संविधानातील कलम 25, जे कोणत्याही धर्माचे पालन आणि प्रचार करण्याचे स्वातंत्र्य जपण्याचा प्रयत्न करते, भारतीय संविधानाच्या कलम 14 अंतर्गत अंतर्भूत समानतेच्या संकल्पनांशी संघर्ष करते.

वे फॉरवर्ड

1. सरकार आणि समाजाला विश्वास निर्माण करण्यासाठी कठोर परिश्रम करावे लागतील, परंतु त्याहीपेक्षा महत्त्वाचे म्हणजे धार्मिक रूढीवाद्यांपेक्षा समाजसुधारकांशी समान हेतू निर्माण करावा लागेल.
2. सर्वव्यापी दृष्टिकोनाऐवजी सरकार टप्प्याटप्प्याने विवाह, दत्तक विधान, उत्तराधिकार आणि देखभाल यासारख्या स्वतंत्र बाबी यूसीसीमध्ये आणू शकते.
- सर्व वैयक्तिक कायद्यांचे संहिताकरण करणे ही काळाची गरज आहे, जेणेकरून त्या प्रत्येकातील पूर्वग्रह आणि रूढी उजेडात येतील आणि राज्यघटनेच्या मूलभूत हक्कांच्या आधारे त्यांची परीक्षा घेता येईल.